

ISMET KASUMOVIĆ
(Sarajevo)

TRAKTAT O »TRANSCENDENTNOM LJUDSTVU«
ALI-DEDE-BOŠNJAKA

‘Alâ’u d-dîn ‘Ali-dede ibn Mustafa al-Bosnawî (um. 1007/1598) spada u plejadu istaknutih predstavnika književnosti Muslimana Bosne i Hercegovine pisane na orijentalnim jezicima i jedan je od rijetkih iz tog perioda čija su dva djela štampana posthumno (u devetnaestom vijeku), te su kao takva postala poznata u arapskoj literaturi.¹

O njegovu životu, osobito u mladosti, malo se zna, iako je ostavio znatnije radove iz oblasti filozofije i teologije na arapskom jeziku², te prijevod sa arapskog na turski jezik Ibn Sinaove pjesme o duši čiji se rukopis nalazi u Gazi Husrevbegovoj biblioteci (kodeks br. 2995). Podaci koje o njemu navode Safvet-beg Bašagić³, Mehmed Handžić⁴, te nešto opširnije i Hazim Šabanović⁵, dosta su oskudni i potiču, uglavnom, iz nekoliko djela biobibliografskog karaktera (‘Atâ’î, Kâtib Čelebî, Muhibbî i dr.) i ne ulaze u analizu njegova djela. Stoga se, s pravom, opširnija i produbljenija istraživanja ne samo Ali-dedina djela nego i ostalih naših književnika koji su pisali na orijentalnim jezicima tek očekuju.

Predmet ovog rada, međutim, jeste jedan traktat Ali-dede Bošnjaka pod naslovom »*Risâlatu fi bayâni riğâli l-ğayb*« (Traktat o »trans-

¹ *Muhâdarâtu l-awâ’il wa musâmarâtu l-awâhir* (Predavanja o prvim događajima i kazivanja o posljednjim zbivanjima), I izd. Državna štamparija, Kairo, 1300/1882—83, II izd. štamparija »aş-şarqiy-ya«, Kairo, 1311/1893 *Hawâtîmu l-hikam* (Pečati mudrosti) ili *Hallu r-rumûz wa kaşfu l-kunûz* (Razrješavanje simbola i otvaranje riznica), al-matb’atu ş-şarqiy-yatu«, Kairo, 1314/1896.

² Pored navedenih štampanih djela napisao je i nekoliko zapaženih rasprava iz područja tesawwufa, šerijatskog prava i teologije. Usp. Hazim Šabanović, *Knji-*

ževnost Muslimana Bosne i Hercegovine na orijentalnim jezicima, V. Masleša, Sarajevo, str. 100—101.

³ Safvet beg Bašagić, *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1900, str. 193.

Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj Carevini, Zagreb, 1931, str. 9.

⁴ Mehmed Handžić, *Književni rad bosansko-hercegovačkih muslimana*, Sarajevo, 1934, str. 46, 47.

⁵ Hazim Šabanović, Isto djelo, str. 96—101.

cententnom ljudstvu»), u kome se njegov autor piše »Šayh ‘Alī al-mašhūr bi turba šayhī, rahimahū l-lâhu« (šejh Alija poznat pod imenom »Šejh turbeta«, Alah nek mu se smiluje). Do sada su poznata dva rukopisa ovog traktata koji, kao što ćemo vidjeti, predstavlja uvod, odnosno skicu jedne veće cjeline koju je autor posvetio tesawwufu. Jedan rukopis se nalazi u Orijentalnom institutu u Sarajevu, u jednom kodeksu koji sadrži još nekoliko interesantnih rasprava iz područja tesawwufa, te zbirku stihova mističkog sadržaja. Kodeks potiče iz biblioteke Zemaljskog muzeja u Sarajevu (inv. br. 904) i vodi se pod brojem 604. Iza uvodnog dijela Ali-dedina traktata (fol. 110—111) slijedi genealogija (sil-sile-i nâma) šejhova koje slijedi autor, a zatim tekst o moralno-etičkom liku »murīda« i uvjetima za postizanje stupnja šejha (fol. 112). Pored toga, ovaj kodeks sadrži fragment predavanja Nuruddin-zadea, učitelja Ali-dede (fol. 74), a u kolofonu rukopisa mevluda (fol. 1—120) pominje se da je prepisan, odnosno nastao u tekiji sultan Sulejmanova turbeta u blizini sigetske tvrđave. Ovaj podatak, uz neke druge bilješke u kodeksu (Na foliji 162 stoji da je rukopis djela »Isqâtu -l-awâmik« od Ibn Kemala (fol. 154—163) prepisao Ahmed ibn Iwad 1002. godine) te stihovi u kojima se osjećaju Ali-dedine ideje, daje nam povoda za pretpostavku da se radi o rukopisu, odnosno kodeksu koji je vrlo blizak Ali-dedi. Vjerovatno se radi o rukopisu nekog njegova učenika. Rukopis je pisan čitkim nesh-ta‘līq pismom, crnim, a naslovi i podnaslovi crvenim mastilom, na malo debljem, djelimično požutjelom papiru. Manje ispravke su vršene na marginama, a folijacija olovkom izvršena je naknadno. Ima kustode, ali nema kolofona.

Drugi rukopis se nalazi u Gazi Husrevbegovoj biblioteci u Sarajevu (kodeks br. 946, fol. 100—105) i potiče iz Elči Ibrahim-pašine medrese u Travniku, gdje je, sudeći po nekim bilješkama i sadržaju sil-sile-i name, dospio iz Prusca. U istom kodeksu, naime, nalaze se i neka djela Hasana Kafije Pruščaka. Iza Ali-dedina uvoda o »transcendentnom ljudstvu« slijedi također, kao što je to slučaj i u kodeksu iz Orijentalnog instituta, genealogija šejhova halvetijskog reda (fol. 101), zatim tekst pod naslovom »*Sayru riğâli-l-gayb wal-arwâhu-l-muqaddasa*« (Kretanje transcendentnog ljudstva i svetih duša), te izbor hadisa pod naslovom »*Fî bayâni riğâli l-gayb* (O »transcendentnom ljudstvu«). Rukopis je pisan, također, čitkim nesh-t‘alīq pismom, crnim, a naslovi i podnaslovi crvenim mastilom. Ima kustode, ali nema kolofona.

U ovom radu, Ali-dede kao istaknuti pripadnik halvetijskog reda i »čuvar« sultan Sulejmanova turbeta pod Sigetom, piše o »evlijama« navodeći hijerarhijsku ljestvicu »transcendentnog ljudstva« koje je vidljivi simbol Nevidljivog bitka i kao takvo dio sveopćeg kosmičkog poretka, odnosno njegov čuvar. U skladu sa svojom ulogom šejha koji uvodi serhatske »murīde« u halvetijski red, autor ovog traktata piše o »transcendentnom ljudstvu« koje je dio hijerohistorije. Tekst je pisan

na osnovu djela Ibn Arabija »Otkrovenja Meke«⁶ i čini se da predstavlja skicu za predavanja koja je Ali-dede držao u turbetu Sulejmana Veličanstvenog pod Sigetom. U tom smislu, posebno je instruktivan tekst o kretanju »transcendentnog ljudstva« i svetih duša koji se nalazi i kodeksu Gazi Husrevbegove biblioteke. Autor ovdje direktno prenosi neke stavove Ibn Arabija insistirajući na njihovom aplikativnom razumijevanju, odnosno preporučujući ih za svakodnevni život »murîda«. Ovaj tekst, međutim, omogućava i poređenje između Ibn Arabijeve »slike svijeta« i Ali-dedine hijerarhije »transcendentnog ljudstva« koja se donekle razlikuje iako se sam autor poziva u nekim svojim stavovima na »Otkrovenja Meke«.

Prema ovom učenju, a i izlaganju Ali-dedina u ovom traktatu, pravi Kutb, Pol Polova i Stožer duhovnog i fizičkog svijeta jeste *nebiyy* (vjerovjesnik) Muhamed koji je pečat svih poslanika. Njemu pripada počasno mjesto u ciklusu *nubuwwata* i *walâyata* na kojima se zasniva hijerohistorija. On je »nebeski Anthropos par excellence«, te je kao takav istok i utok hijerohistorije, odnosno namjesnik preko koga dolazi uputa. Svijet »transcendentnog ljudstva« posredstvom kojeg, prema ovoj teoriji. Bog ima upliva u realnom svijetu (aš-šahâda) počinje od njega i njemu se vraća. Kao takav, on predstavlja najviši stupanj na ljestvici »duhovno oplemenjenog ljudstva« (awliyâ'). Stoga i niz učitelja koji se nalaze nakon uvodnog dijela ovog traktata počinje sa poslanikom Muhamedom, a završava sa šejh Muslihuddin ibn Nuruddin-zadeom Filibawijom, koji je bio učitelj Ali-dede, odnosno sa šejh Muslihuddin Užičaninom, koji se spominje u genealogiji rukopisa iz Orijentalnog instituta. To su, ustvari, dvije osnovne linije halvetijskog reda u Rumeliji, a vode od Bâli-efendi Sofijalija, pa preko Muslihuddin ibn Nuruddin-zadea i Ali-dede u jednom pravcu, odnosno preko Kurd-zadea i Muslihuddin Užičanina u drugom pravcu.⁷ Ova silsile-i nâma, pored ostalog, ima za cilj ukazivanje na »legitimnost« i autentičnost halvetijskog reda kojem je pripadao autor.

»Transcendentnih ljudi« prema ovom traktatu ima tri stotine i šezdeset i oni predstavljaju idealni lik kojem treba da teži svaki »murîd«, a koji se postiže ispunjenjem određenih uvjeta, odnosno pravila ponašanja. To su slijedeći uvjeti: povlačenje u samoću u tijesnoj i tamnoj prostoriji, stalno održavanje ritualne čistoće, obavljanje zikra, oslobođenje od svih ovosvjetskih misli, permanentan post, zadovoljavanje minimumom hrane, poslušnost šejhu (učitelju), odvracanje misli od svega osim od Jednog, maksimalna strpljivost itd. Mjesto onog od »evlija« koji preseli iz svijeta »aš-šahâda« u svijet »al-gayb« zauzima jedan od *dobrih* (rigâl sulahâ') kao posljednji na ljestvici na kojoj se

⁶ Riječ je o najvećem djelu Ibn Arabija »Al-futûhâtu l-makkiyya« (Otkrovenja Meke), Kairo, 1911.

⁷ Hans Joachim Kissling, *Aus der Geschichte des Chalvetije — Ordens*, Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft, Band 103, Wiesbaden, 1953, str. 269—270.

pri tom vrši lančano pomjeranje u skladu sa postojećom hijerarhijom. Time se ustvari ovaj krug drži otvorenim do dana Suda i podstiče moralno usavršavanje čovjeka koji treba da teži stupnju »evlija«, »transcendentnog ljudstva« koje je najbliže duhovnom svijetu, odnosno Jednom koji sve stvara. Taj svijet »transcendentnog ljudstva« čuva tajne svijeta i kao poseban svijet, »međusvijet« iz-stoji, ek-sistera u svijetu aš-šahâda koji je slojevit i teži od nesavršenosti ka savršenosti. Prema tome, dostizanje tog idealnog stupnja je ideal svih »murida«.

Za nas je, međutim, ovaj traktat, pored ovog, interesantan i iz sljedećih razloga:

Prvo. U njemu nalazimo, iako u konciznoj formi, tesawwufsko učenje o čovjeku utemeljeno na poznatoj Ibn Arebijevoj teoriji o »savršenom čovjeku« (al-insânu l-kâmil) koja fungira kao osnov za svako raspravljanje o antropološkim učenjima tesawwufa, odnosno hermeneutiku koja kuranskom pojmu »halîfa« (namjesnik) daje specifično značenje što je u određenom trenutku postalo efekt određenih društveno-političkih uvjeta života tog svijeta.

Drugo. Traktat eksplicira i neka značajna pitanja u vezi s narodnim vjerovanjem u »evlije«, odnosno narodnim običajima koji su nje govani u našim krajevima, a nastali su u vezi sa kultom »dobrih« o kojim su nastale brojne legende i narodna kazivanja. Njihova turbeta postoje i danas širom bivšeg Osmanskog Carstva, odnosno islamskog svijeta i predstavljaju vrlo često kulturna mjesta koja obilaze posjetioci vjerujući u čudotvornu moć ovih evlija i tragajući za rješenjima različitih životnih nevolja.⁸ Pored toga, ova turbeta su značajna i kao primjerci materijalne kulture u našim krajevima, te su kao takva predmet istraživanja nekih naših istraživača.

Treće. Traktat djelomično rasvjetljava i neka pitanja vezana za instituciju »sultanova šejha«, koji je bio jedna od uticajnih ličnosti na osmanskome dvoru, te je kao takav konsultiran o »naklonosti evlija« u pojedinim momentima. To se posebno odnosi na ratne pohode koje su poduzimali sultani. Naime, mnogim ratnim pohodima Osmanlija, prethodile su, kao što je to i normalno, opsežne pripreme, pri čemu se, između ostalog, tražio savjet i od »sultanova šejha«, koji je bio jedan od duhovnih savjetnika sultana, pa je svojim mističkim tumačenjima podsticao i sultana i vojsku na hrabro držanje u ratu pokazujući vrlo često i sam primjerenu hrabrost i požrtvovanje. Tako je za vrijeme opsade Carigrada poznata uloga šejha Akšemseddina, koji je bio uz sultana Mehmeda II; za vrijeme opsade Sigeta istakao se šejh Nuruddin-zade, kojeg je sultan Sulejman Veličanstveni konsultirao pred

⁸ Vjerovanje u nadnaravnu moć nekih ljudi ima svoje korijene u drevnoj istočnjačkoj metafizici, pa je u nešto modificiranoj formi dospjelo i u islamsku sredinu. Stoga se često pokušavalo doka-

zati islamsku utemeljenost ovog fenomena. U tom smislu napisane su i brojne rasprave u kojima se navode argumenti iz Tradicije pro et contra ovog vjerovanja.

ovaj pohod,⁹ a duhovni savjetnik sultana Murata III bio je šejh Šudža, pripadnik halvetijskog reda.¹⁰ Pored toga, sultanov šejh je ponekad predskazivao i negativne ishode borbe i na taj način izazivao gnjev protiv sebe (primjer šejha u Edirni, koji je predskazivao loš ishod pohoda na Beč 1683. godine, zbog čega je bio protjeran).

Četvrto. Traktat je, konačno, djelo jednog našeg čovjeka koji je kao i brojni drugi doživio svoju punu afirmaciju u vrijeme Mehmed-paše Sokolovića ili neposredno iza njegove smrti, a ostavio je značajno književno-historijsko i filozofsko djelo čije bolje razumijevanje omogućava i ovaj njegov traktat.

PRIJEVOD

*Traktat o »transcendentnom ljudstvu« šejh Alije,
poznatog pod imenom »Šejh turbeta« (Alah nek mu se smiluje)*

Hvala Alahu koji upravlja svijetom kako to on hoće, dovodi u zabludu koga hoće i ukazuje na pravi put onome kome hoće. Blagoslov gospodinu poslaniku, njegovoj čednoj porodici i pobožnim ashabima. Potom . . . Kutb je ličnost oko koje se okreće sav duhovni i tjelesni svijet.¹¹ On je namjesnik (halifa) cijelog svijeta, od iskona do u beskonačnost.¹² Samo je jedan. Pečat je vjerovjesnika (mir neka je s njima), a svi stanovnici svijeta su saglasni da su vjerovjesnici najsavršenije individue u ovoj, ljudskoj vrsti, jer je onaj u kome se sustaju ljudska savršenstva savršeniji od svih. Ovaj savršeni svojom egzoteričkom dimenzijom upravlja egzoteričkim svijetom, a svojom ezoteričkom dimenzijom upravlja ezoteričkim svijetom. Njegova ezoterička dimenzija kojom upravlja predstavlja Prvi Um (al-'aqlu l-awwal) na koji ukazuju riječi poslanika, mir neka je s njim: »Prvo što je Alah stvorio bilo je moje svjetlo . . .« Njegova egzoterička dimenzija kojom upravlja jeste Prvi Um čiji subjekt po vrsti egzistira u svijetu »aš-šahâda«. Njegovim prelaskom u svijet »al-gayb« upravljač postaje onaj od savršenih koji dolazi umjesto njega, prije ili poslije, tj. ovaj zamjenik (nâ'ib), svejedno pojavio se prije onog na čije mjesto dolazi, kao što su prethodni vjerovjesnici, ili poslije, kao što su »evlije« koje dolaze iza njega.

Stvarni kutb (al-kutbu l-haқиqiy) koji od iskona do u beskonačnost zauzima časno, »stožerno« mjesto ima zamjenike (an-nuwwâb)

⁹ Usp. Joseph von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva*, (preveo Nerkez Smailagić), I, Zagreb, 1979, str. 522.

¹⁰ Usp. Halil Inaldžik, *Osmansko Carstvo* (s engleskog Milica Mihajlović), Beograd, 1974, str. 139.

¹¹ Riječ *kutb* znači pol, stožer, Sjevornjača, vođa, prvak, autoritet, početak, elektroda itd. U tesawwufu, međutim, to je izraz za duhovnog poglavara, starješinu najvišeg ranga.

¹² Sufijsko tumačenje kuranskog stavka »Inni gâ'ilun fi l-ardi halifa« (Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti), Qur'an, II, 30.

u egzotičnom svijetu i oni su »stožeri« (aqâtâb) svijeta »aš-šahâda«, jedan za drugim. Svaki od ovih Polova naziva se »al-qutb bi l-ğawt« jer preko njega Alah spušta milost svojim robovima. Ima dva »vezira«, desnog i lijevog. Poslije njih, po položaju slijede »al-budalâ'« i tri »wetada«, zatim četiri »al-budalâ'«, zatim slijedeći stupanj sedam »al-budalâ'« koji predstavljaju sedam Polova, od kojih svaki upravlja jednom od sedam sfera. Oni su kao sedam zvijezda (al-kawâkib) na čiju spiritualnost ukazuju riječi Uzvišenog: Wa l-mudabbirâti amran¹³ (... i onih koji sređuju poslove). Potom slijedi dvanaest, potom dvadeset, i tako do četrdeset. Iza toga slijedi stupanj ostalih »evlija« do tri stotine i šezdeset. Za sve je potrebno da u svakom vremenu i na svakom stupnju bude osoba koja izvršava odredbe tog stupnja, ni više ni manje, sve do dolaska Sata (Sudnjeg dana). Prema tome, kada pređe »kutb« iz svijeta »aš-šahâda« u svijet »al-gayb«, na njegovo mjesto dolazi jedan od dvaju »vezira«, i to lijevi. *Napomena:* To je njemu posebno dato, a ne desnom što ne ovisi o stupnju (al-maqâm). Na njegovo mjesto dolazi jedan od tri »wetada«, a na njegovo mjesto jedan od (slijedeća) četiri i tako dalje, sve dok ne dođe jedan od dobrih vjernika na mjesto onog koji nedostaje od tri stotine i šezdeset.

Objašnjenje ovih stupnjeva i broj »evlija« kojima pripadaju naveden je prema našem učitelju, kompletnom i savršenom, stožeru »evlija« i »tragalaca za istinom« (al-muhaqqiqûn), pečatu muhamedanskog vilajeta, obnovitelju Zajednice (al-milla) i istine, neka Uzvišeni sačuva njegovu tajnu, u trećem dijelu knjige »al-futûhâtu l-makiiyya« (Otkrovenja Meke), te prema ovdje pomenutim. Neka se Alah smiluje svojim robovima i ukloni od njih teškoće, kao što se navodi u hadisu koji prenosi riječi Uzvišenog: »Ako mog roba obuzme predanost prema meni, učinicu da njegova slast i ugođaj budu u zikru. Ako učinim da mu slast i ugođaj budu u zikru, zavoliće me, a i ja ću njega zavoljeti i ukloniti između nas zavjesu tako da ne gubi prisebnost kada je drugi gube. Riječ ovih je uistinu riječ vjerovjesnika, i to su istinski »bedeli«. To su oni koje obavijestim kada hoću kazniti stanovnike Zemlje i tako ih odvojim i sačuvam od kazne.

Pod izrazom »bedel« misli se na one koji posjeduju moć razdvajanja od tijela (al-insilâh min al-badan) i pojavljivanje u duhovnim formama meleka, idealnim, berzeh ili tjelesnim fenomenalnim formama da bi izvršili ono što On od njih traži. Pored toga, njegov lik (lik »bedela«) čuva se čak ako bi to razdvajanje bilo za vrijeme razgovora sa nekim čovjekom. On se, naime, odvaja i pojavljuje u drugoj formi ostavljajući na svom mjestu »bedela« u formi koju zahtijeva taj razgovor. U tom smislu, njima odgovara naziv »al-budalâ'«, a ovaj njihov stupanj nadilazi obični um. Samo Alah upućuje onoga koga hoće i kako to On hoće. A kome to pripada carstvo danas?! Alah je jedan i svemoćan

¹³ Qur'an, LXXIX, 5. U prijevodu znači »... i onih koji sređuju poslove«.

i nema boga osim Alaha. Jedini je i bez premca. Njemu pripada vlast i zahvala. On je svemoćan. Neka nam Alah dâ da proniknemo u obilje njihovih tajni. Amîn, Ti koji uslišavaš. Završeno.

SILSILE-I NÂMA

Tarikat je preuzeo od božjeg poslanika 'Alî ibn Abî Tâlib, od njega Hasan al-Basrî, Bog mu se smilovao, od njega Habîb al-'Aġamî, od njega Dâwûd at-Tâ'î, od njega M'arûf al-Karhî, od njega Surrî as-Saqâtî, od njega Gunayd al-Bagdâdî, od njega Mamšâd ad-Din'warî, od njega al-Bakrî¹⁴, od njega Wahyud-dîn al-Qâdî, od njega Abû Naġîb as-Suhrawardî, od njega Kutbud-dîn al-Abharî, od njega Ruknuddîn Muhammad an-Naġâšî, od njega Šihâbud-dîn at-Tibrîzî, od njega Muhammad an-Naġâšî Šihâbud-dîn, od njega Ibrâhîm Zâhid al-Gilânî, od njega Ahî Mehmed al-Halwatî, od njega Sadruddin al-Hayâfî, od njega Seyyid Yahyâ aš-Širwânî, od njega Pir Muhammed Arzangânî, od njega Čelebî Halîfa Aqhisârî, od njega Qâsim Čelebi al-Qustantîni, od njega šejh Bâlî Sofiyawî, od njega nas (učitelj) šejh Muslihuddîn poznat kao Ibn Nuruddîn-zâde al-Filibawî. Ovako se prenosi od Balî efen-dije,¹⁵ Božja milost na njega i sve njih i nama neka podari fayḍ iz njihovih svetih duša.

¹⁴ Klasični isnâd derviških redova identičan je do ovog imena i u šemi koju je napravio Kisling u navedenom radu. Ovdje, međutim, dolazi do promjena redosljeda, izostavljanja, odnosno navođenja nekih novih imena koja Kisling u svojoj šemi ne spominje.

¹⁵ Silsile-i nâma koja slijedi iza Ali-dedeovog traktata u rukopisu Orijentalnog instituta, vrlo je bliska ovoj. U njoj je, međutim naglašena linija koja vodi do šejh Muslihuddina Užičanina.

R e z i m e

'ALÎ-DEDE AL-BOSNAWÎ: RISÂLATU FÎ BAYÂNI RIĠÂLI L-ĠAYB

Kao istaknuti predstavnik halvetijskog reda i čuvar sultan Sulejmanova turbeta u Sigtetu, 'Alâ'u d-dîn 'Ali-dede al-Bosnawî (umro 1007/1598 g.) radio je, između ostalog, i na uvođenju serhatskih »murida« u ovaj derviški red. U tom smislu, on je napisao i brojne rasprave iz područja tasawwufa, u kojima raspravlja o pojmu »walâyâta«, izvornosti sufijskog učenja i moralnom liku »murîda«. Rasprava »Risâlatu fî bayâni riġâli l-gayb« predstavlja također njegov pokušaj teorijske eksplikacije vjerovanja u »transcendentno ljudstvo«, odnosno skicu predavanja u kojem on navodi hijerarhijsku ljestvicu »transcendentnog ljudstva« i njegove uloge u okviru hijerohistorije. Kao takva, ova rasprava predstavlja uvod u jednu širu cjelinu napisa o tasawwufu koji su pisani pod jakim uticajem Ibn Arabijeva djela »al-futûhâtu l-makkiyya« (Otkrovenja Meke). U okviru ove cjeline autor djelomično rasvjetljava i neka druga značajna pitanja, kao što su: sufijsko učenje o čovjeku, fenomen »sultanova šejha« i njegovo tumačenje događaja »naklonošću evlija« te »izvornost« narodnog vjerovanja u moć »dobrih«.

Do sada su poznata dva rukopisa ove rasprave. Jedan se nalazi u Rukopisnoj zbirci Orijentalnog instituta u Sarajevu, kodeks broj 604, a drugi u Gazi Husrevbegovoj biblioteci u Sarajevu, kodeks broj 946.

S u m m a r y

THE TRACT ON »TRANSCENDENTAL HUMANITY« BY ALI-DEDA BOŠNJAK

(Ali-dede al-Bosnawî: Risâlatu fî bayâni riġâli l-gayb)

'Alâ'u d-dîn 'Ali-dede ibn Mustafâ al-Bosnawî (died 1007/1598) was an eminent representative of the Halvetî Order in Rumelia and sheik of the *tekke* next to Sultan Suleyman's *turbe* at Sziget and worked, among other things, on the introduction of the *serhat* »*murîds*« in the above mentioned dervish order. To this end he also wrote several essays on the *tesawwuf* in which he discusses the concept of *walayat*, the source of Sufi learning, the moral character of the »*murîds*« and the methods by which one could become a »*sheik*«.

The subject of this paper, the tract »*Fi bayâni riġâli l-gayb*«, is also his attempt at a theoretical explanation of belief in »transcendental humanity« and /or an outline of a lecture in which he postulates a hierarchic ladder »of transcendental humanity« and throws light on its role within hierohistory. As such, this tract represents an introduction to a series of essays written under the strong influence of Ibn Arabî's work, »*Al-futûhâtu l-makkiyya*«, (The Revelations of Mecca). Within this subject area the author also partially disinters some other questions

important to an understanding of the tesawwuf, such as: the Sufi teaching that without man the world is only »an uncut mirror«, the phenomenon of the »Sultan's sheik« and its interpretation and/or the forecasting of events »by favour of the *evlis*« and the source of popular belief in the power of »*good men*«. As can be seen from the translation of The Tract, Ali-dede is hinting at things about which he wrote in more detail in some of his other works.

At present we know of two manuscripts of this tract. One is in the Collection of Manuscripts at the Oriental Institute in Sarajevo (kodex no. 604), the other is in Gazi Husrevbeg library in Sarajevo (kodex no. 946). According to its content, the latter *Silsile-i nâme* is closer to that of Ali-dede.